

CANNESI MÉRLEG

Ama már híressé vált Oscar-díjak mellett, amelyeket az amerikai Filmművészeti Akadémia osztogat minden év márciusában az elmúlt évad legjobb filmjei alkotóinak és szereplőinek, a cannesi májusi filmfesztivál díjai volnának a legmértvadóbbak egy esztendő filmtermése minőségének felmérésére. De már az idei Oscar-ok körül is csinos kis botrány kerekedett, mert sem a közönség, sem pedig a filmmel foglalkozó újságírók nagyrésze nem egyezett a zsűri döntéseivel. Ingrid Bergman megjutalmazását udvarlásnak minősítették, mert a hollywoodi konzervatív körök, amelyek négy évvel ezelőtt a világhírű sztárt „erkölcstelen életmódja” miatt elüldözték, most — kommerciális okokból — vissza akarják hódítani. Hibáztatták a zsűrit, hogy nem mert a sarkára állni Michael Wilson ügyében, akit az „Amerika-ellenes tevékenységet kivizsgáló bizottság” gyanúsításai miatt mellőztek a díjkiosztásnál, noha ő írta a „Baráti meggyőzés” c. film remek forgatókönyvét, stb., stb. Az Oscar-díjat osztó zsűri arra hivatkozott, hogy nehéz volt annyi jó film és annyi jó színész között választani, s hogy az Akadémiának „a haza érdekeit” is szem előtt kellett tartania.

A X. cannesi fesztivál közönsége és újságírói nem kisebb csalódással és csodálkozással fogadták a versenybírák egyes döntéseit.

Az azúrparti filmszemle döntőbírái azonban sokkal nehezebb és kényesebb helyzetben voltak, mint amerikai kollégáik. Nekik csak az Újvilág filmjeiről kellett döntenük, az idei cannesi fesztiválon pedig harmincnemzet vett részt filmjeivel, közöttük olyanok is, amelyekkel a vendéglátó Franciaországnak nincsenek diplomáciai kapcsolatai (Kelet-Németország, Kína stb.). Elutasítani e nemzeteket a mai nemzetközi légkörben csak rossz vért szült volna és csak még jobban megnehezítette volna Franciaország egyébként is bonyolult nemzetközi helyzetét. Ezenkívül a harmincnemzet között ott volt valamennyi keleteurópai állam is, méghozzá néhány tagadhatatlanul sikerült alkotással. Elsiklani e művek művészi ér-

téke és a „politikai egyensúly diktálta szempontok felett ugyancsak helytelen taktika lett volna. De a nyugati államok hatalmas filmipara is felvonultatta termése színe-javát, köztük volt számos nemzetközi viszonylatban is elismert filmnagyság műve, és ezeket semmiképpen sem lehetett — már csak művészi szempontból sem — figyelmetlenül hagyni. De olyan döntést, amely azokat is bátorítsa, akik elsőízben kapcsolódtak bele ebbe a nagyszabású nemzetközi rendezménybe, s amely kimutatja a kis nemzetek egyenrangúsága elvének tiszteletbentartását is, természetesen nem hozhatott a zsűri, és nem is hozott mindenkit kielégítő objektív döntést.

A zsűri élén olyan ember állt, aki ismert opportunistá magatartásáról, aki „haladószellemű” volta ellenére sokkal többre tartja a „tisztesség béke” elvét mindenki iránt, bármilyen politikai meggyőződést vagy világnézeti csoportot képvisel is. Ez az ember Jean Cocteau, valamikori szürrealista költő és festő, a két világháború közötti idők egyik legpozitívabb elméje, aki — mint maga mondotta egy beszélgetés alkalmával — „szellemi nyugdíjba vonult”, s egyetlen hivatása még e földön „egyengetni az emberek közötti békülékenység szellemének diadalra jutását”. Az általa megszabott „tapintatos diplomácia” jegyében folyt le az egész fesztivál, s ez indította a zsűrit is kompromisszumos döntéseire. Fesztiválnyitó beszédében, Cocteau, a szemle örökös tiszteletbeli díszelnöke, hangsúlyozta, hogy „a nagyhagyományú francia szellemi szabadság jegyében, ez a hatalmas nemzetközi találkozó legyen a filmművészek hozzájárulása a világnak az emberiség békéjéért, valamint az egyének és nemzetek közötti szolidaritásért vívott hosszú, nehéz harcához.” Cocteau nagy kultúrája és hatalmas szellemi tekintélye, valamint az egyes filmküldöttségek figyelmes óvatossága, hogy meg ne sértsék ezt a Cocteau által proklamált vezérelvet, nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a fesztivál legalább látszólagos nemzetközi nyájasság jegyében folyjon le. S természetesen a zsűri döntései is ezért igyekeztek „menteni a káposztát”, s jóllakatni minden kecskét. Ez a filmszemle is csak annak volt a bizonyítéka, hogy a művészet nem vonható ki teljesen a nemzetközi politikai élet hatása alól, s hogy még a „legtisztább” művészi rendezmény is igazodik a környező világ időszerű politikai mérlegéhez.

Ezért nem is csoda, hogy a műértő közönség a filmkritikusok más véleményét formáltak a bemutatott művek értékéről. Az újságírók nem hivatalos zsűrijének döntései sok kérdésben eltérnek a hivatalos értékeléstől, noha itt sem volt mindig döntő szerepe a művek objektív művészi értékének. A hivatalos zsűri William Wyler „Baráti meggyőzés” c. filmjét nyilvánította „az év legjobb filmjének”, és neki ítélte a hagyományos cannesi arany pálmalevelet. Ez a film kétségtelenül jó. Pompás, jó ízű emberj humorá különösen vonzó és alapeszméje is nagyrészt pozitív. A cselekmény egy amerikai quaker-család történetét tárgyalja, amely egész életét annak a meggyőzésnek szentelte, hogy az erőszak és emberölés nem emberhez

méltó, és amely békés harmóniában él önmaga indulataival, vágyaival, és a környező világgal. Aztán egy napon kitör a szezecsi háború, és Dél seregei közvetlenül is veszélyeztetik a család fennmaradását. Ezen a fordulóponton, a legidősebb fiú önként beáll az északiak seregébe, és életében először vért ont. Az apa csak akkor ragad fegyvert, amikor megtudja, hogy fia megsebesült. A film nem egészen tisztázza, hogy milyen indítók vezérlik a fiút arra, hogy fegyvert fogjon, mert az Észak és Dél között folyó harc politikai alapjáról fogalma sincs, a pusztá létfenntartás pedig inkább az apa indítóoka lehetne, mint a fiúé. A mindenféle harcról való lemondás quakeri filozófiájának ez a himnusza, ez az eszmei leszerelés nem az a világszemlélet, amelyre az emberiségnek szüksége van ma, ha még annyira gyűlöljük is valamennyien a vérontást és a háborút.

Ezért is döntött a sajtó zsúrija, Jules Dassin „Akinék meg kell halnia” c. filmje mellett, amely idealizálás nélkül, s a mai élet egy konkrét kérdésén vizsgálja meg az emberszeretet és pacifizmus oly nehéz problémáját. A film Nikosz Kazantzakisz görög író Újra megfeszített Jézus c. könyvéből készült, és egy kréta-szigeti görög település népének történetét dolgozza fel. A török dúlások elől menekül egy felégetett falu népe. A kiéhezett, sokat szenvedett menekülteket a másik falu papja és gazdag kereskedői nem akarják befogadni, nehogy magukra haragítsák a török helytartót. Az elüldözött nyomorultakon csak néhány ember szíve esik meg, szimbolikusan éppen azoké, akiket a falu népe éppen azokban a napokban választott ki a húsvéti Passió-játékok alakjainak megszemélyesítőivé. Amikor aztán ennek a néhány embernek, különösképpen pedig Manoliosz pásztornak, Jézus megszemélyesítőjének akciója szembeállítja a falu népet a vezetőkkel, e vezetők a helytartóhoz fordulnak s ráijesztenek, hogy ha enged, lázadás törhet ki. Kéri tehát Manoliosz elfogatását és megöletését. És Manoliosznak meg kell halnia. hogy az emberek rádöbbenjenek arra, hogy szeretniök és segíteniök kell egymást, s hogy a kapzsi önzés, az embertelenség és erőszak nem emberhez méltó tulajdonság. A film poétikus, emberi szépségei a rút, meztelen kegyetlenség sötét képeivel vegyülnek, és olyan mély hatást gyakorolnak a nézőre, hogy a filmet hónapokig nem lehet elfeledni. De hogy ne bolygasson meg egy amúgy is bonyolult nemzetközi kérdést, s hogy ne kelljen konkrétan állást foglalnia Kréta ügyében, a zsüri egyszerűen agyonhallgatta ezt a pompás filmet. Dassin még az év legjobb rendezőjének címét sem kapta meg. Francia kollegájának, Robert Bressonnak ítélték oda az aranypálmát „Szökés a siralomházból” c. filmje rendezéséért. Ez is „kecske-káposzta” megoldás volt, hogy a franciákat is kielégítsék.

Bresson filmje igen érdekes. Cselekménye csupán ennyi: egy Gestapo által halálra ítélt francia illegalista meg akar szökni a fogházból. A film, amelyben nincs drámai kulcspont, kibontakozás, nincs más, csak e szökési kísérletnek szinte tudományosan alapos részletességgel bemutatott króni-

kája és boncoigatása — kimerítően idegfesztető, és olyan szimpla, hogy az ember majdnem teljesen elfelejti, hogy filmet néz. Bresson eljárása, hogy nem törődik a képek művészi megkonponálásával, sőt a rútságig nem-esztétikus képekben mondja el a történetet, hogy a főszereplő színésztől megvon minden hősi patétikát és egyszerű, az életéért harcoló ösztönlénné teszi, hogy a cella négy fala közé hanghatások útján behozza a külső világot is, — roppant érdekessé és újszerűvé teszi filmjét. De — mindezen még érződnek a kísérlet fogyatékoságai és a sok újítás semmiképpen sem emeli alkotóját az év legjobb rendezőjének rangjára. Mert ugyanakkor látuk a keresetlen filmnyelv, a neorealizmus egyik nagymesterének, Federico Fellini-nek is egy pompás kis életképét, a Cabiria éjszakai c. filmet, s Fellini mégsem nyert vele díjat. Láttuk Wayne lengyel rendező igen jó filmjét, az 1944-es varsói felkelés drámai napjairól. Delbert Mann nagyszerű művét, a Legénybúcsút, láttunk egy pompás amerikai színes filmet, amely a zenés vígjátékok megszokott nivóját messze elhagyja, — a rendezés Grand Prixjét mégis Bresson kapta. Itt is másként ítélték az újságírók. Ők Fellinit nyilvánították a legjobbnak. Bressont pedig dícséretben részesítették úttörő munkájáért. Művészi szempontból ez a döntés is helyesebb volt a hivatalos zsűri értékelésénél.

Az egyetlen kérdés, amelyben mindenki egyetértett, Giulietta Masina olasz színésznő megjutalmazása volt a Cabiria éjszakai-ban nyújtott remek alakításáért. Poétikus sokszínűséggel „szívből jövő, mértéktartó humorral és az emberi érzelmek sokféleségének mesteri megcsillogtatásával varázsolt elénk Cabiria, a kis római utcalány figuráját. Ez a nem-szép, nem-csunya kis szóke nő egycsapásra elhomályosította a Cannesban nyüzsgő sok „atom-szépség” dicsőségét. A legjobb férfiszínésznek járó díjat — noha a jugoszláv film valóban meleg fogadtatásban részesült mind a közönség mind a filmértő szakemberek körében — mégis a már említett „egyensúly-politika” alapján ítélték oda A béke völgye főszereplőjének. Mert John Kitzmiller alakításánál volt néhány sokkal-sokkal nagyobb színészi teljesítmény is. Valljuk be őszintén, itt is hiányzott a tárgyilagosság. Erre a díjra, többek között, Nyikolaj Cserkaszov is számított, aki remek Don Quixote-t adott a szovjetek Cervantes-regényéből készült nagyméretű cinemascope filmjében. Ennek a filmnek kissé fanyar humora és bánatkeltő reménysege ellenére is volt néhány komoly pozitívuma, amely őszinte tapsot váltott ki nem egyszer a bemutatás alatt a közönség sorai-ban. Számított rá Pierre Vanek, a Dassin-film Manoliosza is, aki fiatal-sága ellenére is megrázó emberi erővel formálta meg a jézusi küldetés elől menekülő de sorsát magasztos emberi méltósággal vállaló kis birkapasztor alakját. Az újságírók zsűrije neki is ítélte oda a legjobb férfiszínész címét. Erős vetélytársa volt még Garry Cooper, aki pompás humorérzékkel, de a válságos pillanatokban őszinte drámai erővel oldotta meg a Baráti meggyőzés apafiguráját.

Ebben az áttekintésben csak a fesztivál jelentősebb műveiről számoltunk be, mert a szemle művészi értékének ők voltak igazi fokmérői. Egyben ezek a filmek mutatták meg a legjobban azt is, hogy a művészek egyre inkább a mai élet lüktető eszmei problémái felé kezdenek fordulni, s hogy a filmnek, e legnemzetközibb és legtömegesebb művészetnek valóban van hivatása a népek egymásközi közeledésének és megismerésének szorgalmazásában, s abban a harcban, amelyet századunk emberei egy békeesebb és humánusabb élet lehetőségéért vívnak.

KALAPIS ZOLTÁN

AMERIKAI FILM, HOLLYWOODI FILM

Hollywood, az első és egyetlen polgári művészet szülővárosa, már a háború előtt, de különösen azután teljesen áttért a filmkonfekció nagyüzemi előállítására. Az amerikai filmgyártás aranykora Chaplinnal, Stroheimmal, Griffith-tal, Murnauval, Vidorral és a régi gárda még néhány kiválóságának halálával, illetve ifjúkorával együtt lezárult, s azóta — pontosabban a harmincas évek óta — egykori babérain pihen, önelégülten játssza régebbi alkotásaival kivívott vezetőszeropét a filmművészetben. Voltaképpen most is óriás — de beteg óriás. Önmaga kitermesztette nyavalya pusztítja évtizedek óta, és sorvasztja el a még jelentkező fiatal hajtásokat. E rákfene kórokozója a mechanizált sorozatgyártás.

A film nemcsak művészet, hanem ipar is, egyiket a másik nélkül el sem lehet képzelni. Ez a törvényszerű kettősség, amelyet maga a film jellege szab meg, és amely Amerikában hatványozott mértékben jut kifejezésre, ezernyi útvesztőt rejt magában. Hogyan lehet a kettő között az egyensúlyt megtartani, hogyan lehet az alkotás szabadságát biztosítani a filmművészetben, anélkül, de úgy, hogy azért össze ne ütközzenek a könnyörtelen gazdasági törvényekkel — ez a filmvilág örökké ismétlődő problémája.

Hollywood, amikor ezzel szembenézett, a könnyebbik megoldást választotta: a végletekig tökéletesítette a gyártást, a művészi törekvést teljesen az üzleti érdek alá rendelte. A szédületesen fejlődő technika szabta